

KUTSEVALIKU ÕPE: KELLELE, MIKS, KUIDAS?

Väljaandja SA Innove

Koostajad Virve Kinkar, Kaie Piiskop, Ülle Nõmmiste

Täname Liine Maasikat põhjalike ülevaadete eest kutsevalikuaasta tugiprogrammi rakendamisest praktikas

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Mis on kutsevaliku õpe?	5
2. Kutsevaliku õppekava	7
Kutsevaliku õppekava struktuur	7
Kutsevaliku õppe läbiviimise õiguse taotlemine	10
3. Kutsevaliku õppe rakendamine	11
Kutsevaliku õppe rakendamise põhimõtteid	11
Koolipoolsed ettevalmistused õppe rakendamiseks	11
Kooli ressursside kaardistamine	11
Individuaalse õpitee kujundamine	16
Õppija arenguvajaduse hindamine	16
Individuaalne õppekava	19
Kohanemine õpingutega	20
Individuaalne juhendamine ja nõustamine	21
Koostöö kooliväliste partneritega õppekava tulemuslikul rakendamisel	23
Kirjandus	31

Sissejuhatus

Eesti tööandjad toovad riigi majanduse arengu olulise riskifaktorina esile nii spetsialistide kui ka oskustöölise nappuse. Lisaks kutseoskustele ootab tööturg üha enam, et töötajate üld- või võtmepädevused võimaldaksid neil vajadusel töökohal juurde õppida ning toime tulla uuenevate tehnoloogiate ja tööülesannetega. Eesti tööandjate manifestis 2018 rõhutatakse inimeste tulevikuväljavaadete ning heaolu sõltumist just nende haridusest ja õpioskustest¹.

Samas on Eestis endiselt väga suur eri- ja kutsehariduseta inimeste osakaal, kes ei suuda tööjõuturul konkureerida vajalike oskuste puudumise tõttu ja kellel puudub motivatsioon oma oskuste arendamiseks. Meil on tuhandeid noori, kes ei õpi ega tööta. 2017. aasta täiskasvanuhariduse valdkonna statistika põhinäitajate kohaselt on neid 25–64aastaste seas 28,5%. Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24aastaste elanike osakaal on 10,5%.²

Endiselt on probleemiks üldhariduskooli lõpetanute vähene huvi jätkata haridusteed kutseõppeasutuses ja erialaõpingute katkestamine. Õpingute katkestamise põhjuseks võib osutuda nn „vale valik“ – eriala mitte vastamine õppija ootustele või eeldustele. Kutseõppeasutuse seaduses tehtud muudatused lubavad koolidel rakendada tasemeõppena kutsevaliku õpet, mis keskendub erialavalikuga seotud võtmepädevuste ja ülekantavate oskuste arendamisele, võimaldab ametikooli tulnud noorel teha tutvust erinevate erialadega ning selle põhjal otsustada edasine haridustee või tööturule siirdumine.

Käesoleva materjali eesmärk on toetada koole kutsevaliku õppe korraldamisel ja läbiviimisel.

Perioodil 2016–2019 katsetasid Tartu Kutsehariduskeskus, Tallinna Teeninduskool ja Räpina Aianduskooli Maarja küla õpperühm pilootkoolidena kutsevaliku õppe põhimõtetest lähtuvat tugiprogrammi. Nende koolide praktilisi kogemusi on kasutatud käesolevas materjalis näidetenähtena.

---

¹ Tööandjate manifest (2018). Eesti tööandjate liidu koduleheküljel. Kasutatud 17.05.2019: <https://www.employers.ee/moju/manifest/>

² Reinhold, M. (2017). Täiskasvanuhariduse valdkonna statistika põhinäitajad. Haridus- ja Teadusministeerium. Kasutatud 17.05.2019: https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/tk_valdkonna_statistika.pdf

Mis on kutsevaliku õpe?

Kutsevaliku õpe on kutseõppeks ettevalmistav tasemeõpe, millega omandatakse teise kvalifikatsioonitaseme õpiväljundid ja valmisolek õpingute jätkamiseks ning tööturule siirdumiseks³. Kutsevaliku õpe kuulub isikuarengu õppekavarühma ning üldõppekavade õppevaldkonda.

Kutsevaliku õppe peamiseks **sihtrühmaks** on noored, kellel puuduvad oskused või valmidus valida eriala. Näiteks üldhariduskoolis või kutseõppeasutuses õpingud katkestanud noored, mittetöötavad ja mitteõppivad ehk NEET-noored, põhikooli lõpetanud noored, kes ei tea veel, mida edasi teha, tõhustatud tuge vajavad õppijad, sisserännanud ja/või puuduliku eesti keele oskusega noored jt.

Kutsevaliku õppe **eesmärgiks** on toetada noore valmidust õpinguid kutseõppes jätkata või tööturule siseneda. Eelkõige on tegemist õppija karjääri kujundamise pädevuste arendamisega, mille tulemusena suureneb tema suutlikkus teha enesekohaselt teadlik eriala, õppevormi ja -koha valik või asuda tööle. Eesmärk ei ole saavutada erialane kvalifikatsioon.

Kutsevaliku õppekava sisaldab praktiliste oskuste ja üldpädevuste arendamist ning vajadusel täiendavat õpet üldharidusainetes. Arvestades kutsevaliku õppe eesmärke ja sihtrühma, peab õppekava olema paindlik nii sisult kui ka rakendamisviisidelt, kuid lähtuma kutseharidusstandardis kirjeldatud teise taseme kvalifikatsiooniraamistikust. Õpe toimub **kooli koostatud õppekava** alusel. Et 70% õppekavast koosneb valikmooduleist, on õppes rõhuasetus individuaalsete valikute tegemisel ja oma õpitee kujundamisel.

Kutsevaliku õpe toimub **statsionaarses** õppevormis kas kooli- või töökohapõhise õppena. Vajadusel toetatakse õppijat üleminekuetapis mentorluse või nõustamisega. Kutsevaliku õppekava õpilane on kutseõppe tasemeõppe õpilane ning talle laienevad kõik tasemeõppe õpilase **kohustused** ja **õigused** (sh toetused).

---

³ Kutseharidusstandard § 22 (17.04.2019). Riigi Teataja I. Kasutatud 17.05.2019: <https://www.riigiteataja.ee/akt/128082013013?leiaKehtiv>

Kutsevaliku õppe **tulemuseks** on individuaalne karjäärisamm elukestvas õppes. Otsus suunduda valitud eriala õppima või asuda tööle on samaväärsed õpiväljundid. Kuna õppijad saavutavad õpiväljundid erineva aja jooksul, võib ka **õppeperiood** kujuneda erineva pikkusega.

Kutsevaliku õppes on olulisel kohal **õppija kaasatus** õppeprotsessi nii eesmärkide seadmisel kui ka saavutatu hindamisel. Kooli õppekavas ja individuaalses õppekavas seatud õpiväljundite saavutamist õpingute jooksul ja lõpus hindab nii õpilane ise kui ka kutsevaliku õppekavaga seotud personal.

Õpiväljundite saavutatust **hinnatakse** mitteeristavalt (mittehindeliselt). Õppija arengule antakse sõnalist tagasisidet kujundava hindamise põhimõttest lähtuvalt. Kui õppekavas seatud õpiväljundid on saavutatud, loetakse kutsevaliku õpe läbituks ja õppijale **väljastatakse kooli lõputunnistus** kutsevaliku õppekava läbimise kohta.

Kutsevaliku õppekava

Kutsevaliku õppekava struktuur

Kutsevaliku õppekava moodustub kohustuslikest **põhiõpingutest** ja **valikõpingutest**. Põhiõpingud moodustavad 30% ja valikõpingud 70% õppekava mahust. Kutsevaliku õppekava sisaldab praktiliste oskuste ja üldpädevuste arendamist ning vajadusel täiendavat õpet üldharidusainetes. Võtmepädevuste õpetamine toimub nii põhi- kui valikõpingute raames.

Kooli õppekava koostamisel ning struktureerimisel tuleb arvestada individualiseerimise võimalustega. **Eesmärgiks on õpilase huvidest, suutlikkusest ja vajadustest lähtuv võimalikult individuaalne õpitee.**

Kutsevaliku kooli õppekava väljatöötamisel ja rakendamisel on oluline **koostöö** koolisisesele ja koolivälisele partneritega (teiste haridusasutustega, ettevõtetega, tugiteenuste pakkujatega jne). Näiteks võivad mitu kooli koostada **ühisõppekava**. Kutsevaliku õppes osalejad saavad sel juhul valikmooduleid valida ka teistest koolidest. Samuti võib praktiliste oskuste arendamine toimuda kooli praktikabaasis, individuaalse õppekava õpiväljundite saavutamist võimaldavates ettevõtetes, teise kooli juures (nt täiendav keeleõpe üldhariduskooli juures või valikmooduli läbimine teise kutseõppeasutuse juures juhul, kui oma koolis seda ei õpetata). Samuti võib koostöö tekkida õppija individuaalsest toevajadusest (nt kui oma koolis ei ole vajalikku tugispetsialisti).

Kohustuslikud põhiõpingud

Kohustuslikud põhiõpingud sisaldavad **karjääri planeerimise, õppimisvõimaluste leidmise ja tööeluga** seotud komponente, näiteks võtmepädevuste alast õpet, tööelu, kutsete ja õpiposiõppega tutvumist, enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste arendamist ning karjääriplaani koostamist.

Baasmooduli eesmärgiks on toetada õppijat tema huvide, tugevuste ja arenguvajaduste välja selgitamisel, oma valikuid ja otsuseid mõjutavate tegurite mõistmisel ning õpingutes ja tööelus suhtlemist võimaldava positiivse enesehinnangu kujunemisel.

Soovituslikult moodustab vähemalt 1/3 põhiõpingute mahust **õppija individuaalne toetamine ja nõustamine**.

Valikõpingud

Kutsevaliku õppes ei keskenduta valikõpingutes ainult kutseoskuste õpetamisele. Kool võib **avardada valikainete loendit võtmepädevusi toetava õppega**. Valikõpingute sisu avardamise vajadus tuleneb näiteks kutseõpilaste soovist sooritada kutsekeskharidusõppe õppekava läbinult ka gümnaasiumi riigieksam ja õppida edasi kõrgkoolis.

Õppija jaoks individuaalne õpitee kujuneb eeskätt valikmoodulite baasil. Valikõpingud võimaldavad igaühel arendada pädevusi, mis on temal vajalikud elukestvas õppes osalemiseks või tööellu siirdumiseks tulenevalt individuaalsest eripärast.

Valikmoodulite tüübid:

- tasemeõppeks ettevalmistavad moodulid, sh üldhariduslikud õpingud (nt täiendav keeleõpe);
- kutseõppe alased moodulid (koolis õpetatavate erialade baasil);
- õppija poolt vabalt valitavad moodulid, sh ka teistest õppeasutustest ja ettevõtetest.

Kutsevaliku õppekava mahuga 30 EKAP

Õppekava sobib **sihtrühmale**, kes ei suuda või oska teha endale sobivaid karjäärivalikuid (eriala või ameti valimine, haridustee jätkamiseks sobiva õppeasutuse või õppevormi valik), kes on õppimise katkestanud, kelle oskused üldainetes vajavad arendamist (nt vajadus tasandusõppeks matemaatikas või täiendavaks eesti keele õppeks, mis võimaldaks tasemeõppes toime tulla), kes vajavad võimalust kohanemiseks eestikeelses haridus- ja kultuuriruumis (nt sisseandajad) jne.

Õppekava aluseks on **2. tase** kvalifikatsiooniraamistikust, mida saab individuaalses õppekavas kohandada õppijast lähtuvalt.

Õppekava **eesmärgiks** on toetada õppijat teadlike valikute tegemisel haridustee jätkamiseks või tööellu suundumiseks.

Kutsevaliku õppekava mahuga 60 EKAP

Õppekava sobib eelkõige **hariduslike erivajadusega õppijatele**. Õppe keskmes on võtmepädevuste ja praktiliste oskuste arendamine kasutades asjakohaseid eripedagoogilisi sekkumisi. Mõõduka intellektipuudega kutseõppurid vajavad õppe kõrvale ka erinevaid rehabilitatsiooniteenuseid.

Õppekava sihtrühmaks võivad olla ka **sisserändajad**, kellele kutsevaliku õppekava läbimine võimaldab lisaks õppekava üldistele eesmärkidele omandada Eesti haridus- ja kultuuriruumis kohanemiseks ja toimetulekuks vajalikke oskusi (individuaalsesse õppekavasse saab lisada eesti keele õpet, ühiskonnaõpetust jms).

Sellise mahuga õppekava avatakse ainult **erandjuhul** tulenevalt sihtrühma eripärast. Õppe läbiviimise õiguse saamiseks esitab kool taotluse koos põhjendusega haridus- ja teadusministrile. Õppekava avamise **otsustab minister**.

Õppekava **eesmärgiks** on, et õpilane omandab teadmised, oskused ja hoiakud, mis on vajalikud sobiva eriala valimiseks kutseõppes.

Kutsevaliku õppe läbiviimise õiguse taotlemine

Kutsevaliku õppekava avamise tingimused on esitatud kutseõppeasutuse seaduses⁴. Õppekava kuulub isikuarengu õppekavarühma, milles enne 2019. aastat kutseõppe tasemeõpet läbi ei viidud. Isikuarengu õppekavarühmas tasemeõppe avamiseks tuleb koolil sarnaselt muude õppekavadega **esitada Eesti Hariduse Infosüsteemi** kaudu ministeeriumile vähemalt kolm kuud enne õppetöö algust **õppekava koos taotlusega õppekava avamiseks, milles põhjendab õppekava avamise vajalikkust ning kirjeldab õppekavale oodatavat sihtrühma.**

Õppekava koostamisel annab **nõu ja tuge** SA Innove Õppekava- ja metoodikaagentuur. Ministeeriumis **hindab õppekava vastavust** kutseharidusstandardis esitatud nõutele õppekavakomisjon. Õppekavakomisjoni koosolekud toimuvad üldjuhul kord kuus. Kahe nädala jooksul pärast koosoleku toimumist teatatakse koolile, kas komisjon otsustas õppekava kinnitada või tagastatakse see täiendamiseks. Õppekavakomisjoni toimumise ajad on saadetud kõigile kutseõppeasutustele aasta lõikes (info saab koolijuhilt või õppedirektorilt).

⁴ Kutseõppeasutuse seadus § 101 (28.12.2018). Riigi Teataja I. Kasutatud 17.05.2019: <https://www.riigiteataja.ee/akt/102072013001?leiaKehtiv>

Kutsevaliku õppe rakendamine

Kutsevaliku õppe rakendamise põhimõtted on:

- iga õppija individuaalsusest (nt motivatsioon, võimed, oskused, eelnev õpi- või töökogemus jne) ning arenguvajadusest lähtumine õppe kavandamisel ja läbiviimisel;
- individuaalse õpitee kujundamine;
- õppija kaasamine eesmärkide seadmisesse;
- õppija arengu pidev tagasisidestamine;
- õppetööga toimetulekut ja õppija arengut toetavate ja tema vajadustest lähtuvate tugiteenuste võimaldamine kogu õppeprotsessi vältel (sisseastumisel, õppimise ja üleminekute ajal).

Koolipoolsed ettevalmistused õppe rakendamiseks

Kutsevaliku õppe rakendamine vajab põhjalikku ettevalmistust. Kuna tegemist on nii eesmärkidelt kui ka korralduslikult uudse ja ressursimahuka õppekavaga, tuleks ühtsesse infovälja viia kogu kooli personal. Arutelu teemadeks võivad olla näiteks miks ja kellele sellist õpet vaja on? Miks ja kuidas meie kool saaks seda rakendada? Kes ja kuidas saab panustada? Milliste erivajadustega õppijaid ollakse valmis vastu võtma (nt kas koolil on võimekus õpetada ka autiste või sõltuvusprobleemidega noori)?

Kooli ressursside kaardistamine

Ettevalmistuste oluline etapp on **kooli võimaluste ja vajaduste väljaselgitamine**. Õppe läbiviimine eeldab piisava hulga õpetajate ja tugispetsialistide olemasolu, kes on keerukama sihtrühmaga tegelemiseks motiveeritud. Pilootkoolide kogemus näitas, et lisaks rühmajuhendajale osutus vajalikuks ka tugiisiku kaasamine.

Kooli juhtkonnal tuleks mõelda, millist tuge vajab kutsevaliku õppe meeskond koolis õppe käivitamiseks ja õppetöö ajal. Kuna sihtrühm võib olla keerukas ja individuaalse töö maht

suur, on oluline, et meeskonna liikmetel oleks piisavalt aega tegevuste kavandamiseks, läbiviimiseks ja tagasisidestamiseks ning täiendav ajakulu kajastuks ka nende tööplaanides ja koormuses. Näiteks – kas kool saab pakkuda nädalas ühte tunnivaba päeva võrgustikukohtumiste, koosolekute, individuaalsete õpiteede jms planeerimiseks, kovisiooni- või supervisioonivõimalust, koolitusi.

Koolituste kavandamisel tasuks läbi mõelda, milline on õpetajate ja rühmajuhendajate motivatsioon ja pädevused individuaalse õppekava rakendamiseks ning nõustamis- ja juhendamisoskused.

Aineõpetajaid toetab informeerimine tavapärasest erineva õppekorraldusega õpilasest, vajadusel tugispetsialistide kaasamine õppematerjalide- ja ülesannete kohandamisesse, ümarlaudades ja teistel arutelukohtumistel osalemine.

Kooliväliste partnerite kaardistamine ja võrgustiku loomine on üks võtmetegevustest õppekava rakendamise eel ja selle ajal. Koostöövõimalusi partneritega on käesolevas tugimaterjalis käsitletud lühivalt.

Meeskonna tulemusliku toimimise aluseks on **tegevuse koordineeritus**. Oluline on läbi rääkida ja kokku leppida tegevuste eesmärgid, põhimõtted, konkreetsed ülesanded ja vastutusvaldkonnad (nt kuidas lahendatakse probleemolukordi, millal ja kuidas kaasatakse tugispetsialiste väljastpoolt kooli, kuidas toimub õpilaste vastuvõtt õppesse, üleminekute toetamine, lapsevanemate teavitamine jne).

Võtmeisikuks meeskonnas on **kutsevaliku õppe projektijuht**, kes on kursis kõigi meekonnaliikmete tegevusega, suunab, korraldab arutelusid ja vahekokkuvõtete tegemist, suhtleb kooliväliste partneritega.

NÄIDE I

Tartu Kutsehariduskeskuse meeskond ja selle liikmete ülesanded kutsevaliku tugiprogrammi rakendamisel.

Programmijuht: tegevuste kavandamine, planeerimine ja kooskõlastamine. Teavitustöö koolisiselt ja -väliselt, koostööpartnerite otsimine (Eesti Töötukassa, rehabilitatsiooniasutused, teised koolid, MTÜd jm). Kursusejuhataja ja tugisiku töö koordineerimine.

Kursusejuhataja: õppetegevuse igapäevane läbiviija ja koordineerija. Juhib võrgustikutööd, suhtleb õpetajatega, lapsevanematega. Koostab iganädalaselt tunniplaani, jälgib õpilaste osalust, kogub tagasisidet õpetajatelt ja praktikajuhendajatelt. Korraldab ühistegevusi ja üritusi.

Tugisik: abistab neid õpilasi, kes ei suuda iseseisvalt osaleda õppetöös või praktikal, osaleb võrgustikutöös ja grupi ühistegevustes. Tugisik ei planeeri õppetööd.

Praktikajuhendaja: erialaspetsialist, kes töötab koolis või ettevõttes ja juhendab õpilast praktilise tegevuse käigus.

Tugispetsialistid: sotsiaalpedagoog, karjäärinõustaja, koolipsühholoog, sotsiaaltöötaja ja eripedagoog vastavalt vajadusele, mentorid õpilastele.

Koolivälised spetsialistid: töötukassa juhtumikorraldajad, rehabilitatsiooniasutuste spetsialistid, partnerorganisatsioonide spetsialistid jt.

NÄIDE II

Tallinna Teeninduskooli meeskond ja selle liikmete ülesanded kutsevaliku tugiprogrammi rakendamisel.

Valikuaasta tegevusi juhtis õppijate vaatest üks inimene – **rühmajuhendaja**. See tekitas usaldusliku suhte. Kooli tugikeskuse töötajad olid **tugisikuks** 2–4 õpilasele, kellega vesteldi igal nädalal. Nende vestluste põhjal planeeriti järgmisi karjäärialaseid tegevusi. Õpetajatele oli vajalik **õppenõustaja** tugi erivajaduse määramisel ja õpilase oskuste testimisel. Tunnijaotuse (õpetajatega kokkulepped jne) planeeris üks ja teostas teine inimene, aruandlusega tegeles kolmas inimene. Oluline oli ka õppijate **individuaalne nõustamine** –

karjäärinõustamine, psühholoogiline nõustamine, sotsiaalpedagoogiline ja eripedagoogiline nõustamine.

NÄIDE III

Räpina Aianduskooli meeskonna erisused.

- Mõõduka intellektipuudega kutseõppurid vajavad eranditult õppe kõrvale ka erinevaid **rehabilitatsiooniteenuseid**.
- HAMET-teste (õppijate võimekuse hindamiseks) läbiviies ja hiljem arenguestlusi korraldades sai päris selgeks õpilaste vajadus erinevate teenuste järele (kõige esmasemalt **eripedagoog, sotsiaalpedagoog, füsioterapeut, psühholoog**). Selliste teenuste olemasolu muudab õppimise tulemuslikumaks.
- Vajadus on **rühmajuhendaja ja/või abiõpetaja** järele.

Sihtrühma teavitamine ja grupi moodustamine

Kuna kutsevaliku õppe sihtrühm ei ole alati motiveeritud ise õppimisvõimaluste kohta infot otsima või ei jõua selleni puudulike infootsimise oskuste tõttu, on oluline kasutada teavitamiseks nii tüüpilisi infokanaleid (nt sotsiaalmeedia, koolide kodulehed, postrid noortekeskustes) kui ka otseteavitust noortega töötavate isikute ja organisatsioonide vahendusel.

Kooli kodulehel võiks kutsevaliku õpe kajastuda juba esilehel ning järgmine täiendav info peaks olema kergesti leitav.

- Kellele on kutsevaliku õpe mõeldud?
- Kuidas kutsevaliku õpe õppijale kasulik on?
- Kuidas on õppetöö korraldatud?
- Mida ja millal peab tegema õppima asumiseks?

Tutvustus peaks olema lühike, täpne, selges sõnastuses, konkreetsete kontaktandmetega ja kiiresti leitav ka nutiseadme vahendusel. Üldise sisseastumisinfo või õppekavade tutvustuste juurest leiavad kutsevaliku õppega seonduva üles need, kes teavad mida ja kust otsida.

Tugiprogrammis osalenud kutseõppeasutused leidsid valdava osa õppijatest oma kooli kaudu.

Tavapärase **vastuvõtu käigus** tutvustati kutsevalikuaasta võimalust neile, kes **ei pääsenud soovitud erialale** ega läinud ka mujale õppima, kelle **karjäärivalik oli juhuslik**, kelle suhtes tekkis komisjonil kahtlus, et valitud **õppekava võib noorel käia üle jõu** või kellel **ilmnes hariduslik erivajadus**. Noortele ja lapsevanematele anti kaasa kirjalik info kutsevaliku õppe kohta ja lepiti kokku kindel aeg järgmiseks suhtluskorrale.

Pärast vastuvõtuperioodi võeti ühendust **mittevalituks osutunud õpilastega** ja saadeti neile kutse osalemiseks kutsevaliku õppes. Põhikoolijärgsete õppegruppide rühmajuhendajad pakkusid kutsevaliku õppes osalemise võimalust neile noortele, kes mingil põhjusel **ei tulnud õppeaasta alguses kooli** või **kahtlesid eriala valikus**. Õppenõustaja soovitas kutsevaliku õpet tasemeõppes **väljalangenud õpilastele** ja esmakursuslastele, kes **soovisid õpingud katkestada**.

Sihtrühma teavitamisel on oluline **koostöö kooliväliste partneritega** (nt noortekeskused, Noorte Tugilad, Johannes Mihkelsoni Keskus, Eesti Töötukassa, piirkonna koolid, kus õpivad HEV-õpilased, sotsiaaltöötajad, lastekaitsetöötajad, noorsoopolitseinikud, teised kutseõppeasutused jt).

Kutsevaliku õppesse astumine võib olla kooli poolt korraldatud erinevalt:

- õppesse sisenemine toimub vastavalt õppijate soovidele õppeaastaringelt;
- õppetöö algab kogu rühmale samaaegselt.

Kui õppekava maht on 30 EKAP ja kool ei võta õpilasi kutsevaliku õppesse õppeaastaringelt, tuleb kavandada õpe selliselt, et õppeaasta jooksul saaks avada vähemalt kaks õpperühma.

NÄIDE

Tartu Kutsehariduskeskuses on kutsevalikuõppega liitumine üles ehitatud paindlikult ning õpilase soove arvesse võttes. Õpilased saavad liituda neile vajamineval hetkel ja lahkuda väljundite saavutamisel. See tähendab, et rühma koosseis on pidevas muutumises ja õpilaste õppes püsimise aeg erinev. Teatud tegevuste planeerimise teeb see keeruliseks, kuid õpilase vaates on see kasulik. Ooteaja tekitamine liitumiseks võib mõjuda negatiivselt – eriti keerulisema taustaga õpilaste puhul.

Individuaalse õpitee kujundamine

Õppija arenguvajaduse hindamine

Kutsevaliku õppe erisuseks on õppija personaalseid arenguvajadusi ja isiksust arvestav õpitee, mille osana pakub kool individuaalsest toevajadusest lähtudes õppimist ja arengut toetavaid sekkumisi. See tähendab ka erinevate toimetulekut mõjutavate aspektide märkamist ja arvestamist, nt suhtlusoskus, turvatunne, olmeprobleemid, õpivalmidus ja -oskused, -vajadused ning -ootused, tegutsemisvõime ja jõudlus, muud võimed, motivatsioon.

Kutseõppeasutustesse sisseastumisel on enamlevinud meetoditeks vestlus, ankeet või küsimustik ja praktilised tööksed, mille koha saab täpsemalt lugeda [juhendmaterjalist „Õppijakeskse sisseastumisprotsessi korraldamine kutseõppeasutuses”⁵](#).

Vestlust ja küsimustikku koostades tasuks tähele panna, et:

- kogutaks vaid infot, mida koolil tegelikult vaja teada on ja mille edastamise eesmärgist ka õppija ise aru saab (nt õppimist ja erialavalikut mõjutavad asjaolud, motivatsioon õppimiseks, huvid, soovid, vajadused, varasem õpikogemus, „tugevused“ ja „nõrgad küljed“, enesehinnang, kultuuritaust, perekond, majanduslikud probleemid, karjääri kujundamise pädevused);

---

⁵ Pihkal, A., Kinkar, V., Lehtsalu, M. jt (2017). Õppijakeskse sisseastumisprotsessi korraldamine kutseõppeasutuses. Tallinn: SA Innove. Kasutatud 17.05.2019: <https://innovesa.sharepoint.com/:b:/s/HA/omk/kutseharidus/EW8tUTbuoj1OpafbMcR-bwQBkApfkIzNt44dmdHKK-ZAHA?e=RwNh3D>

- metoodika on noorele jõukohane (nt kirjaliku ankeedi puhul on küsimuste sõnastus arusaadav, küsimuste hulk ja nendele vastamise aeg mõistlik);
- aeg ja koht on sobivad;
- vajadusel (nt erivajadusest tingitult) kaasatakse sisseastumisprotsessi ka lapsevanem või hooldaja.

Sisseastuja tundmaõppimiseks või hindamiseks võib kaasata spetsialiste väljastpoolt kooli (nt psühholoog, karjäärinõustaja, eripedagoog, tõlk). Hinnatakse ka üldpädevusi (nt õpipädevust ja karjääri kujundamise pädevust) ja ainealased oskuseid (nt matemaatika, eesti või võõrkeele oskus). Oskuste hindamine võib toimuda lõimituna sisseastumisvestlusega või õppetöö käigus.

NÄIDE

Karjääri kujundamise pädevuste hindamisleht

1 – üksnes juhendamisel   2 – iseseisvalt, kuid vajab tuge   3 – iseseisvalt ja asjakohaselt

Pädevusvaldkond		1	2	3	Märkused (nt vajadused, järgnev tegevus)
Eneseteadlikkus	– analüüsib oma väärtusi, võimeid, huvisid, teadmisi, oskusi, kogemusi ja isiksusomadusi – selgitab välja oma tugevad küljed – seostab neid realistlike õppimise ja töötamise võimalustega – on vastutustundlik ja motiveeritud ennast arendama				
Võimaluste analüüs	– mõistab hariduse ja tööturu vahelisi seoseid – leiab, analüüsib ja kasutab sihipäraselt haridustee ning töö- ja eraeluliste valikutega seotud asjakohast informatsiooni				

Planeerimine ja otustamine	– mõistab, milliste erinevate teguritega on tal vaja arvestada oma karjääri planeerides – määratleb enesekohased alternatiivsed võimalused – sõnastab eesmärgid ning langetab teadlikud otsused				
Tegutsemine	- algatab ja viib ellu tegevusi: – erinevate elurollidega seotud eesmärkide saavutamiseks – positiivsete ja toimivate suhete loomiseks ja hoidmiseks – haridusteele või tööle asumiseks ja seal püsimiseks				

Hindamisleht on kohandatud kliendi karjääri kujundamise pädevuste analüüsimise töölehest (autor M. Lehtsalu)

Individuaalsest õppekavast lähtudes võib hinnata ka õpingute alguses või muul sobival ajal **konkreetsete erialadega seotud eelduseid**, nt võimeid, kasutades selleks asjakohaseid hindamisvahendeid. Näiteks kasutavad karjäärinõustajad lisaks vestlusele, intervjuule, loovatele meetoditele ka tööalase suundumuse küsimustikku TASK. Silmas tuleb pidada, et TASK võib olla **õppija jaoks infoallikaks** ainult nõuetekohase läbiviimise ja asjatundliku tagasiside korral. Küsimustikku tõlgendada ja tagasisidet anda tohib vaid vastava väljaõppe saanud spetsialist.

NÄIDE

Kokkuvõtte Soomes kasutusel olevast kutsevaliku õppe VALMA sisseastumisvestluse kirjeldusest (esimene kohtumine juhendajaga)⁶.

⁶ Oppisopimus: Nuoren hyvä ohjaus SEDUN VALMASSA (2016). Omnia Oppisopimus YouTube'i kanal. Kasutatud 17.05.2019: <https://www.youtube.com/watch?v=ufs0EwDUjeY&feature=youtu.be>

- Esimene vestlus on võtmetähtsusega edasise suhte jaoks, siin luuakse usalduslik suhe õppija ja juhendaja vahel, selgitatakse välja noore ootused ja vajadused.
- Kohtumiseks tuleb leida õige aeg ja sobiv ruum, varuda piisavalt aega.
- Hea oleks eelnevalt tutvuda dokumentidega õppija kohta (tunnistused, töökogemus vms).
- Haridusliku erivajadusega (HEV) õppijal võiks juures olla ka hooldaja.
- Oma taustast, kogemustest, unistustest, tugevustest (milles ta on hea, mis õnnestub) võiks rääkida noor ise.
- Selle vestluse põhjal seatakse koos noorega edasised eesmärgid ja koostatakse tegevusplaan nendeni jõudmiseks.
- Eesmärkide seadmise aluseks ei ole nõustaja või kooli soovid, vaid noore poolt esile toodu! Nõustaja roll on noore eesmäärke toetada, aidata nende poole liikumisel. Nõustaja peab uskuma ja usaldama noore eesmäärke, neid mitte halvustama, neile mitte hinnanguid andma. Nõustaja saab suunata leidma ka alternatiive.
- Eesmärkide saavutamiseks mõeldakse läbi ning kujundatakse õppija tugevusi ja nõrkusi arvesse võttes individuaalne õpitee.
- Selgitatakse välja, milles ja millist tuge noor vajab.
- Laiem eesmärk on noore enda iseseisvuse ja hakkamasaamise suurenemine, toe vajaduse vähenemine.

Individuaalne õppekava

Individuaalne õppekava (IÕK) on töövahend õpetajale, juhendajale ja õppijale, mis võib aidata kinni hoida otsustest, kokkulepetest, eesmärkidest jms, osutada uutele võimalustele õppetöös ning muuta õppetöö eesmärgid ja edusammud kõikidele osalistele nähtavaks.

Individuaalne õppekava koostatakse kooli õppekava valikmoodulite põhjal õppija vajadustest ja soovidest lähtuvalt. Koostamisel lähtutakse õppija individuaalsusest ja arenguvajadustest. Nt võib selguda, et mõne õppija oskused võimaldavad kõrgemaid õpiväljundeid kui kooli

õppekavas kirjeldatud 2. taseme omad, mõni õppija vajab erisusi õppemeetodite osas või täiendavat karjääriteenust.

Mida tuleks IÕK koostamisel ja rakendamisel silmas pidada?

- Õppija kaasatakse eesmärkide seadmisesse ja edasijõudmise hindamisse.
- Õppija arengu pidev tagasisidestamine (sh enesehindamine, mis aitab tõsta õppija vastutust oma õppimise ja otsuste eest).
- Milliseid pädevusi on asjakohane (või üldse võimalik) arendada rühmas töötades (nt suhtlemisoskused) ja milliste pädevuste puhul oleks suur rühm on pigem takistav tegur (nt vooruloengud isiksuse, isikliku elu ja oma tegevuste eesmärgistamisega seotud teemadel).
- Millised meetodid ja õpikeskkond toetavad või takistavad konkreetset õppijat õppimisel (vajadusel muudetakse või mitmekesistatakse õppemeetodeid, valitakse sobivaimad õppevahendid, lihtsustatakse õppetekste jne).
- Õppija vajadustest (mitte kooli võimalustest) lähtuva individuaalse juhendamise ja nõustamise tagamine.
- Koostöövõimalused partneritega (sh tugispetsialistide kaasamine).

Individuaalse õppekava koostamise juhiseid leiad [SIIT](#).

Kohanemine õpingutega

Esimesed päevad on õppija jaoks uue keskkonnaga tutvumise, õpperühma kujunemise ja õppimisele häälestumise aeg. Sõltuvalt rühmast saab juhendaja aidata emotsionaalse turvatunde kujunemisele kaasa hubase ja omavahelist suhtlemist soodustava keskkonna loomisega.

NÄIDE

Tallinna Teeninduskoolis alustati esimestel nädalatel koolipäeva ühises kohvilauas koos võileibu tehes ja hommikusööki valmistades. Igaüks sai rääkida oma ootustest ja muljetest.

Õppetööga seonduva tutvustamine on kutsevaliku õppega seotud isikute poolt läbi räägitud ja seotud tegevused omavahel kokku lepitud (kes tutvustab õpperuume, tugispetsialiste, hindamise põhimõtteid, huvitegevuse võimalusi, kooli traditsioone, edastab vajalikud kontaktandmed jne). Piisav info ja toetajate olemasolu aitab uustulnukal õpingutesse sisse elada ning saada aru, mis ja kuidas hakkab toimuma, millised on kooli ootused temale kui õppijale. Rühmasisesed kokkulepped ja nende järgimine aitavad luua turvatunnet ja kinnitada õpimotivatsiooni.

Individuaalne juhendamine ja nõustamine

Kool määrab igale õppijale tema isikliku **tugiisiku**, kes on toetavaks kaasteeliseks kogu kutsevaliku õppe aja. See on inimene, kes tahab pühenduda, kellel on vajalikud oskused ja aega muude tööülesannete kõrvalt. Sisuliselt on tegemist mentoriga, kes lisaks õpi- ja kutsealaste oskuste õpetamisele ja hindamisele toetab ka isiksuse arengut.

Juhendaja/mentor:

- on õppija usaldusisikuks;
- juhendab õppijat lühemate ja pikemaajaliste eesmärkide seadmisel, nende saavutamise kavandamisel ja konkreetsete tegevuste sooritamisel;
- on info vahendajaks;
- annab õppijale regulaarselt tagasisidet, aitab tal mõtestada ja hinnata oma edasijõudmist.

John Hattie, üks maailma mõjukamaid haridusteadlasi reastas tuhandetele haridusuuringutele tuginedes kõige enam õppimise tulemust mõjutavad tegurid.

Esikümnesse asetused muuhulgas ka **õppija ootused endale, hinnang enda edasijõudmisele** ja **väline tagasiside õppimisele** (õpetajatelt, kaasõppijatelt jt).⁷

Tõhus tagasiside aitab õppijal (samuti õpetajal ja juhendajal) leida vastuseid kolmele arengu seisukohalt olulisele küsimusele:

- Kuhu olen minemas (kuhu tahan jõuda?)
- Kuidas mul siiani on läinud (kus olen praegu)?
- Millised on minu järgmised sammud?

Tagasiside aitab kiirendada õppimist ja arendada oskusi. Õpilane peab aru saama, kuidas tal edeneb eesmärkide suunas liikumine.

Analüüsides juhendamisel seni tehtut (mis on õppijal õnnestunud, mida ta on teinud hästi, nõuetekohaselt, eesmärgipäraselt jms) seatakse konkreetsed ülesanded edaspidiseks (mida veel tuleb teha, mida teha teisiti jms). Mõnikord osutuvad õppe alguses seatud eesmärgid liiga kõrgeteks (võimaldavad „lati alt minemist“) või vastupidiselt liiga kergesti või kiiresti täidetavateks (võimaldavad pingutuseta „üle lati astumist“). Sellisel juhul on asjakohane koos õppijaga arutleda tekkinud olukorra üle ning eesmärke korrigeerida.

Üks edasiasitavat tagasisidet võimaldav meetod on **coaching** (ka kootsing) – õppimisele ja enesearengule keskenduv loomingu- ja toetav koostööprotsess.

Coachivas tagasisides on juhendaja tööriistadeks küsimused, mis aitavad juhendataval avastada oma potentsiaali, märgata ja luua erinevaid lahendusi. Tüüpilised küsimused on näiteks:

- Mis oli sinu eesmärk?
- Kuidas oled senise tulemusega rahul? Mis õnnestus? Mis aitas sul edu saavutada?
- Mis ei õnnestunud nii hästi, kui lootsid? Mida teeksid praegu (edaspidi) teisiti?
- Mida enda jaoks sellest õppisid?
- Mis on sinu järgmised sammud? Mida on sul juurde vaja?

---

⁷ Hattie, J. ja Yates, G.C.R. (2018). Nähtav õppimine ja teadus sellest, kuidas me õpime. Tallinn: SA Innove.

- Missugust abi vajad? Kes sind toetavad?

Koostöö kooliväliste partneritega õppekava tulemuslikul rakendamisel

Koolivälised partnerid saavad läbimõeldud kaasamisel olla osaks õppijat ja kooli **toetavast võrgustikust**.

Õppekava eesmärgist lähtuvalt on oluline võimaldada õppijatele võimalikult mitmekesiseid valikuid erialadega ja ametitega tutvumiseks nii kutseõppeasutuses kui ka ettevõtetes. NEET-noortele suunatud programmides osalejatele saab edastada teavet kutsevaliku õppe kohta. Vabatahtlikku tegevust pakkuvad organisatsioonid annavad noorele võimaluse oma huvide avastamiseks ja tööharjumuse kujundamiseks. Töötukassa pakub noortele töötubasid, grupinõustamisi ja ettevõttekülastusi, mida saab integreerida ka kutsevaliku õppesse.

NÄIDE I

Tallinna Teeninduskool kaasas väljastpoolt kooli vastavalt vajadusele erialaspetsialiste (psühholoog, eripedagoog jne). Näiteks kasutati Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuse spetsialistide abi õppija matemaatika taseme hindamisel ja sellest lähtuvalt kavandati individuaalne matemaatika tasandusõpe valikõpingute raames, et ta noor suudaks siseneda järgmisele tasemele eriala õppima.

NÄIDE II

Tartu Kutsehariduskeskus soovitab oma kogemusele tuginedes korraldada kohaliku omavalitsuse tasandil kohtumise, kus tutvustatakse kutsevaliku õppe ideed piirkonna haridus- ja sotsiaalvaldkonna inimestele, kaardistatakse koostöövajadused ja -võimalused, lepitakse kokku rollid.

Kutsevaliku õppe sihtrühma võivad kuuluda aktiivsest õppimisest ja töötamisest kõrvalejäänud nn heitunud noored ja/või erivajadustega õpilased. Erivajadustega õpilasi on üldhariduskoolides enamasti toetatud ja nende erivajadus on sageli teada **Innove Rajaleidja võrgustikule**. Seetõttu on oluline, et noore toetamine jätkuks ka kutseharidusse õppima suundumisel.

Innove Rajaleidja keskuste spetsialistidel on võimalik pakkuda tuge **kooli personalile** (õpetajatele, rühmajuhendajatele jt):

- nõustamist kutsehariduses töötavatele õpetajatele ja õppejõududele, et toetada neid õpilastele sobiva õppe korraldamisel;
- õpetajate metoodiliselt toetamist (õpimotivatsiooni säilitamisel, erivajadusest tulevane õppekorralduse loomisel);
- nõustamist õpilaste psüühilise tasakaalu ja sotsiaalsete oskuste arendamisel;
- abi kutseõppeasutusele tugivõrgustiku koordineerimisel pere, kooli, tugispetsialistide ja kohaliku omavalitsuse vahel, et toetada noort õppesse sisenemisel ja tööellu integreerimisel;
- vajadusel pakkuda eripedagoogi või sotsiaalpedagoogi teenust õpilase toetamiseks.

Konkreetses teenuses määratlemiseks tuleks ühendust võtta piirkondliku Rajaleidja keskusega. Keskuste kontaktandmed leiab [SIIT](#). Õppenõustamisteenuste kohta saab lugeda [SIIT](#).

Eesti Töötukassa pakub lisaks eespool nimetatud individuaalsetele ja gruppidele osutatavatele karjääriteenustele erinevaid nõustamisi, koolitusvõimalusi ja toetusi. Teenused on kirjeldatud Eesti Töötukassa [kodulehel](#), abiks on infotelefon 15 501 ja *Chati* teenus.

Töötukassa poolse abi ja koostöövõimaluste väljaselgitamiseks on otstarbekas leppida kokku kohtumine juhtumikorraldajaga piirkondlikus esinduses.

Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskus on partneriks kõigile kutseõppeasutustele, et toetada õpetajaid erivajadustega õppijatega töötamisel. Astangu keskuses:

- viiakse läbi kutsevaliku õppega sarnaseid kohanemiskursusi, mis aitavad noortel leida sobivaimat õppimisvõimalust või töökohta;

- pakutakse kutseõppeasutustele nende vajadustest lähtuvalt nõustamist ja koolitusi;
- toetatakse õppematerjalide kohendamisel;
- pakutakse mentorlust õpetajatele, mis annab hea võimaluse teise õpetajaga kogemuste vahetamiseks igapäevastel väljakutseid pakkuvatel teemadel;
- vahendatakse keskuse pikaaegset kogemust tugiteenuste korraldamisel ja rehabilitatsiooniteenuste võimalustest kutseõppe õppetöö toetajana.

Astangu keskuse poole võivad pöörduda kõik erivajadustega õppijatega töötavad haridusasutused üle Eesti, võttes ühendust e-posti teel: astangu@astangu.ee.

Karjääri kujundamise pädevuste arendamine

Kutsevaliku õppesse astutakse erinevatel põhjustel ja õppijad erinevad teineteisest varasema õpikogemuse ja -oskuste, huvide, võimete jt eelduste poolest. Nende ühiseks tunnuseks on karjääri kujundamise pädevuste vähesus ehk selliste teadmiste, oskuste ja hoiakute vähesus, millele tuginedes inimene teeb kaalutletud ja endast lähtuvaid (sh õppimise ja tööga seotud) valikuid.

Tänapäeval hõlmab mõiste karjäär inimese elukestvat arengut tema erinevate elurollide koosmõjus. Oma karjääri kujundades otsib inimene vastuseid tema jaoks olulistele küsimustele, mida võib jaotada nelja suurde valdkonda.

- **Võimaluste uurimine:** *mida pakub ja nõuab töömaailm täna ja homme? Milliseid erialasid ja kus saab õppida? Kust leian informatsiooni?*
- **Eneseteadlikkuse arendamine:** *mis mind huvitab? Millised on minu tugevused? Mida pean elus tähtsaks?*
- **Eesmärkide seadmine ja planeerimine:** *millest unistan, millist elu tahan elada? Mida tahan seoses tööga või õppimisega elus saavutada? Millega pean oma valikute ja otsuste juures arvestama?*
- **Tegutsemine eesmärkide elluviimiseks:** *kuidas saavutan oma eesmärgid? Kuidas praegused õpingud aitavad mul oma eesmäärke saavutada? Kelle poole saan pöörduda, kui vajan infot või nõustamist?*

Praktiline ja individuaalselt toetatud kutsevaliku õpe loob head eeldused nendele küsimustele vastamiseks vajalike teadmiste, oskuste, hoiakute ja väärtuste (st karjääri kujundamise pädevuste) arenguks. **Õpitulemustena** saab need sõnastada järgnevalt.

- Õppija analüüsib oma väärtusi, võimeid, huvisid, teadmisi, oskusi, kogemusi ja isikuseomadusi, selgitab välja oma tugevad küljed, et seostada neid realistlike õppimise ja töötamise võimalustega ning on vastutustundlik ja motiveeritud ennast arendama.
- Õppija mõistab hariduse ja tööturu vahelisi seoseid ning leiab, analüüsib ja oskab sihipäraselt kasutada haridustee ning töö- ja eraeluliste valikutega seotud asjakohast informatsiooni.
- Õppija mõistab, milliste teguritega on tal vaja arvestada oma karjääri planeerides, määratleb enesekohased alternatiivsed võimalused, sõnastab eesmärgid ja langetab teadlikud otsused.
- Õppija algatab ja viib ellu tegevusi erinevate elurollidega seotud eesmärkide saavutamiseks, positiivsete ja toimivate suhete loomiseks ning hoidmiseks ja haridusteele või tööle asumiseks ning seal püsimiseks.

Õppija jaoks hetkel olulisimad küsimused saabki sõnastada eesmärgina. Kui õppija olulisimad küsimused on *mida oma eluga peale hakata? Milline amet sobib mulle? Millist eriala ja kuhu õppima minna?* Siis kutsevaliku õppe eesmärk selle õppija jaoks võib olla: **tahan mõista, milline amet sobib mulle, millist eriala ja kus saan õppida, et selles ametis töötada.**

Kutsevaliku õppe õpitegevused ja õppija toetajad aitavad tal **mõista enda kaugemaid eesmäärke** (näiteks vastata küsimusele *missugust elu tahan elada, millest unistan?*), oma **võimalusi** ja **vastutust** enda elukäigu juhtimisel.

Püstitatud karjäärieesmärkide poole liikumisel on abiks **karjääriplaan**, mille osaks on ka kutsevaliku õpingute individuaalne õpitee. Karjääriplaanis väljendub vastus küsimusele: *mida ma pean tegema (või jätma tegemata), et jõuda soovitud eesmärkideni?*

Karjääriplaani koostamine algab sisuliselt juba õpingute alguses juhendamisel eesmärkide seadmisega ja täpsustub õppe käigus. Olulised küsimused kutsevaliku õpiväljundeid silmas

pidades võiksid olla õpingute alguses nt: *Milliseid oskusi saan arendada kutsevaliku õppes ja kuidas see on seotud minu eluga laiemas plaanis?* Ning õpingute lõpus nt: *mida teen peale õpinguid? Milline on minu järgmine samm?*

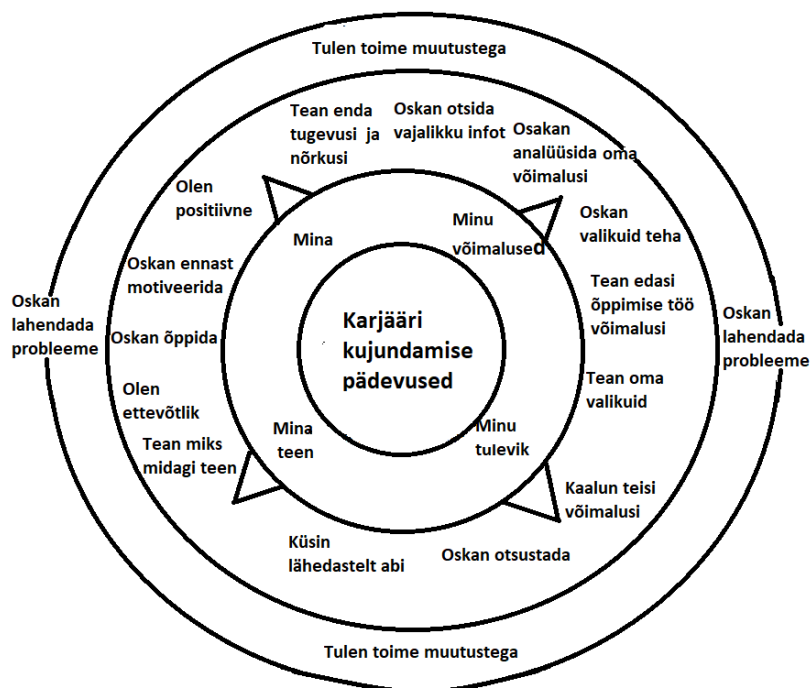
Karjääriplaani on õppija **isiklik tegevuskava**, milles avalduvad lisaks varasemalt olemas olnule kutsevaliku õppe jooksul arenenud eneseteadlikkus, omandatud kutseoskused ja kogemused, info õppimisvõimaluste kohta ning nende osiste omavahel seostamise oskus. Just seetõttu saab karjääriplaani vaadata ka **hindamisvahendina**.

Karjääriplaani võib olla koostatud erinevas vormis, isikupärane lähenemine aitab õppijal endas „inventuuri“ teha ja järgnevat samm kavandada. Plaani vormiks võib olla näiteks ideekaart, skeem, ratsionaalne ja ülevaatlik tabel, ajajoon, pildiseeria, videofilm, „Eluraamatu“ juba kirjutatud ja alles tulevate peatükkide kirjeldamine, vms. Oluline on sisu. Õppija poolt oma isikupära avaldamine väärrib julgustamist ja tunnustamist.

Karjääriplaani on **õppija enda arusaam oma arenguvajadustest ja nende rahuldamise võimalustest**, seepärast ei saa plaanile anda hinnanguid skaalal hea–halb. Juhendaja on pigem kuulaja, innustaja, küsimuste abil suunaja. Ebarealistlikuna tunduva plaani puhul võib selle koostajalt küsida: *millised sinu võimed ja iseloomumomadused toetavad selles ametis töötamist? Millised takistused võivad ette tulla? Milliseid oskusi oleks vaja juurde omandada? Kus saaksid neid õppida? Millised ametid sulle veel huvi pakuvad?*

Kuna tegemist on väga isiklikku infot sisaldava materjaliga, on asjakohane autoriga kokku leppida, kellega ta oma karjääriplaani soovib arutada ja kellele seda näidata tahab.

Joonis: Karjääri kujundamise pädevused (SA Innove, kohandatud Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuses).

Karjääri kujundamise pädevuste hindamislehe näidise leiate käesoleva juhendmaterjali peatükist [„Õppija arenguvajaduse hindamine“](#). Selle alusel saab oma oskusi hinnata nii õppija ise kui ka teised hindajad nii õpingute alguses kui ka keskel ja lõpus. Korduv hindamine võimaldab määratleda õppija arengut ja kavandada edasisi tegevusi.

NÄIDE

Ülevaade kutsevaliku õppe tugiprogrammi rakendamisest Tartu Kutsehariduskeskuses.

Korralduslikult lähtus kool põhimõttest, et õppetöö peab toimuma iga päev – nii ei kao ära kooliskäimise ja hommikul ärkamise harjumus. Noored liitusid programmiga jooksvalt ja alustasid vastavalt võimalusele koheselt huvi pakuva erialaga seotud praktilise õppega.

Põhiõpingud (baasmoodul) jaotusid kahele päevale nädalas. Kõigile kohustuslikud rühmategevused toimusid ühel päeval nädalas. Rühmategevuste päevadele olid planeeritud ka koolivälised õppekäigud. Kehalise kasvatus, karjääriõpetuse ja suhtlemisõpetuse tunnid

olid kohustuslikud kõikidele noortele. Lisaks olid kohustuslikud eesti keele ja matemaatika tunnid neile, kellel isikliku õpiteed arvestavalt oli tasandusõppe vajadus. Valikõpingute hulka kuulusid:

- erialapraktika (oma või mõnes teises koolis või ettevõttes), kaks päeva nädalas;
- vabatahtlik tegevus koostöös kohaliku omavalitsusega, üks päev nädalas;
- kooliväline tegevus (osalemine rehabilitatsiooniteenusel, mõne MTÜ tegevustes vms);
- vajadusel täiendav eesti keele õpe.

Vajadusel sai muuta mistahes valiku mahtu: nt kui õpilane ei soovinud või saanud teha vabatahtlikku tööd, siis osales ta sellevõrra rohkem praktikal.

Baasmoodulisse kuuluvaid aineid pakuti mitu korda aasta jooksul. Baasmooduli teemade jaotus (õpiväljunditest lähtuvalt) seati koos õpilase ja tugispetsialistidega programmi alguses, kuid selles võis toimuda vastavalt vajadusele ka muutusi. Baasmoodulit rakendati lõimitud kujul ja õpetati teemapõhiselt, korraga käsitleti vaid ühte teemat. Igal õpilasel oli vastavalt vajadusele (erinev tasandusõppevajadus) kindel hulk teemasid, mille ta läbima pidi. Kui õpilane liitus, tekkis ülevaade teemadest, mis on tal juba läbitud ja millega ta liituda saab. Hetkel käsitlemisel oleva teemaga poole pealt liituda ei saanud. Õpilasel tekkis võimalus osaleda saamata jäänud teemade õppes siis, kui need teist korda õpetamisele tulid.

Igal osalejale oli kooli poolt koostatud individuaalne tunniplaan, mille kursusejuhataja saatis õpilasele e-posti teel iga järgneva nädala kohta. Individuaalsete tunniplaanide tegemine oli koolile alguses pisut keeruline, kuid ajapikku tekkis kursusejuhatajal ja valdkonna kontaktisikutel vilumus ja hea koostöö. Kui õpilane sooritas praktikat teises koolis, koostas tunniplaani sealne kontaktisik.

Praktikast ja tundidest osavõttu kontrollisid kursusejuhataja ja rühma tugiisik. Osalejate õppetegevuse jälgimiseks kasutas kool tasemeõppes kasutatavat praktikapäevikut, kuhu iga juhendaja märkis päeva jooksul tehtud tööd ja läbitud tunnid.

Kõik programmis osalenud noorte tegevused talletati ühisdokumenti (Google Drive tabel), kuhu märgiti osalejate andmed, erialavalikud ja praktikatel osalemine, õppetööd segavad

faktorid, võrgustikuliikmed ja nendega tehtud töö. Samas hinnati seatud eesmäärke ja saavutatud väljundeid. Kool peab oluliseks, et spetsialistid oleksid pidevalt samas infoväljas ja info liiguks koos õpilasega ka siis, kui ta tuleb teisest koolist või erialalt. See võimaldab tegevusi ühiselt eesmärgistada.

Kõikide noortega viidi läbi lahkumisintervjuud, kus kool uuris osalejate enda hinnangut, kuidas neil läinud on, millised oskused enim arenenud.

Koolil on hea koostöö Eesti Töötukassaga. Kooli soovi kohaselt haldasid kõiki programmis osalevaid õpilasi kaks juhtumikorraldajat. Kui õpilane lahkus kutsevaliku õppes (katkestas või lõpetas selle), siis oli töötukassas juba olemas inimene, kes noort tundis ja kes temaga edasi tegeles (juhul, kui noorel ei olnud võimalik kohe uuesti õppesse või tööle asuda).

Suur osa kutsevaliku õppes osalenud noortest olid keerulise taustaga, mistõttu tegi kool tihedat võrgustikutööd lapsevanemate, KOV lastekaitse- ja sotsiaaltöötajate, asenduskodu personali, tugiperede jt-ga. Kursusejuhataja oli õppe perioodil lapsevanematega pidevas kontaktis telefoni ja e-posti teel.

Järgmisel aastal soovib Tartu Kutsehariduskeskus rakendada põhjalikumalt tagasiside süsteemi eesmärgiga saada parema ülevaade õpilase arengust ja kirjeldus tehtud töödest (sarnane üleminekuplaaniga, kus on kirjeldatud tööd, millega õpilane iseseisvalt hakkama saab, ning ülesanded, milles vajab juhendamist). Kool välistab ka edaspidi õpilastele hindelise tagasiside andmise ning paneb rõhku juba olemasolevate ja praktika käigus omandatud oskuste kirjeldamisele ning õppija arengu jälgimisele.

Kasutatud kirjandus

Dweck, C. (2017). *Mõtteviis*. Tallinn: Pegasus.

Peavy, R. V. (2002). *Sotsiodünaamiline nõustamine. Abiks praktikule*. Tallinn: Innove Elukestva Õppe Arendamise SA. Kasutatud 17.05.2019: <https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:7829>

Hattie, J. ja Yates, G.C.R. (2018). *Nähtav õppimine ja teadus sellest, kuidas me õpime*. Tallinn: SA Innove.

Tõnismäe, E. ja Gern, H. (2008). *Juhendamine ja mentorlus*. Tallinn: Kirjastus Äripäev.

Jürimäe, M., Kärner, A. ja Tiisvelt, L. (2014). *Kujundav hindamine kui õppimist toetav hindamine: õpetajakoolituse õppematerjal*. Tartu: Eesti Ülikoolide Kirjastus. Kasutatud 17.05.2019: <https://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/54753>

Tööandjate manifest (2018). Eesti tööandjate liidu kodulehekülg. Kasutatud 17.05.2019: <https://www.employers.ee/moju/manifest/>

Oppisopimus: Nuoren hyvä ohjaus SEDUN VALMASSA (2016). Omnia Oppisopimus YouTube'i kanal. Kasutatud 17.05.2019: <https://www.youtube.com/watch?v=ufs0EwDU-jeY&feature=youtu.be>

Reinhold, M. (2017). *Täiskasvanuhariduse valdkonna statistika põhinäitajad*. Haridus- ja Teadusministeerium. Kasutatud 17.05.2019: https://www.hm.ee/sites/default/files/uurin-gud/tk_valdkonna_statistika.pdf

Pihlak, A., Kinkar, V., Lehtsalu, M. jt (2017). Õppijakeskse sisseastumisprotsessi korraldamine kutseõppeasutuses. Tallinn: SA Innove. Kasutatud 17.05.2019: <https://innovesa.sharepoint.com/:b:/s/HA/omk/kutseharidus/EW8tUTbuoj1OpafbMcR-bwQBkApfkIzNt44dmdHKk-ZAHA?e=RwNh3D>

Paes, T. (2010): *Karjääriõppe sidumine praktikaga*. Tallinn: Elukestva Õppe Arendamise Sihtasutus Innove. Kasutatud 17.05.2019: http://www.rajaleidja.ee/public/Suunaja/Karjääriõppe_sidumine_praktikaga_Soovituslikud_abimaterjalid_VALMIS.pdf

Juhendid HEV õppija toetamiseks kutseõppes. SA Innove juhendmaterjalid. Kasutatud 17.05.2019: https://innovesa.sharepoint.com/:f:/s/HA/omk/kutseharidus/Eo-BTojf3DRDj8S1u9FFJWEB_KBePEa71PH37nYBnoWSYw?e=Eo0avQ

Kutseõppeasutuse seadus (28.12.2018). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 17.05.2019: <https://www.riigiteataja.ee/akt/102072013001?leiaKehtiv>

Kutseharidusstandard (17.04.2019). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 17.05.2019: <https://www.riigiteataja.ee/akt/128082013013?leiaKehtiv>